

VALIŽE & DEŠTINI: ISTRA IZVAN ISTRE

TAMARA NIKOLIĆ □ Etnografski muzej Istre, Pazin

sl.1. Detalj s izložbe: Putovanje brodom

Uvod. Izložba *Valiže&deštini*¹ obrađuje temu istarskog iseljništva tijekom 20. stoljeća. Zbog osjetljivosti tematike bilo nam je vrlo važno ograničiti istraživanje, odnosno izložbu na ljudske sudbine što se prirodno uklopilo u okvire etnološke struke. Politički su sustavi često bili razlog odlaska iz Istre, te je, osim toga, nemoguće govoriti o kulturnim i društvenim fenomenima iz vanpovijesnog konteksta; stoga su izložbom djelomice predstavljeni i ključni trenuci istarske povijesti. Ipak, ovom izložbom nismo željeli tumačiti, osuđivati ili preispitivati povijest, već prema potrebi iznijeti činjenice kako bi mogli kontekstualizirati izložbu. Osim spomenutih ili političkih razloga, često se odlazilo i zbog ekonomskih prilika, avanturističkog duha i ljubavi. Širina teme nametnula se vremenom, pa se od započetog istraživanja u SAD-u ono proširilo na Istrane u Argentini, Australiji, Italiji, Srbiji, Belgiji i Hrvatskoj. Zsigurno je to tema kojoj nema stvarnog kraja, pa smo bili vođeni mišlju o interaktivnoj izložbi koju bismo s vremenom mogli dopunjavati drugim sudbinama, pričama, predmetima, fotografijama ili filmovima.

¹ *Valiža* - putna torba; *deštini* - sudbine; talijanizmi koji se upotrebljavaju u istarskom govoru.

Nemali broj mladih ljudi otišao je na studij ili na rad u inozemstvo tijekom 1990-ih godina, odlazile su i starije generacije, najčešće gospođe koje su tjedne provodile kao ispomoć u obiteljima stranaca, da bi mogle školovati djecu ili prehraniti svoju obitelj. Migracijske teme nisu ograničene na prošlo stoljeće, dapače, danas su sezonske migracije jednako brojne, a globalizacijom otvorene granice dopuštaju mladim ljudima da studiraju i rade izvan Istre, vjerojatno u mnogo većim razmjerima nego nekada. Sve su to neistražene teme koje bi se lako uklopile u koncept izložbe *Valiže&deštini*, čiji naziv zbog uporabljenog dijalektalizma priziva u sjećanje istarski kraj i na jednostavan način, izborom riječi, definira temu izložbe.

ISTRAŽIVANJA/TERENI

U sklopu ovog rada ograničit ću se samo na ono što sam osobno istraživala radi izložbe, osim ako posebno ne navedem da sam postupila drugačije. S obzirom na to da su terenska istraživanja često vrlo osobna, bilo bi teško i neetično govoriti o tuđim iskustvima. Jednako, s obzirom na širinu teme kojoj ovdje u cijelosti nije mjesto, manje ću se posvetiti procesu i rezultatima etnološkog istraživanja, a više obradi prikupljene građe i procesima tijekom nastajanja likovnog dijela izložbe.

Argentina. Pri posjetu Buenos Airesu imala sam priliku upoznati predsjednika kluba *Raices Istrianas* (Istarskih korijena) u kojemu se okupljaju Istrani svih generacija, ali je Klub otvoren i za ostale Hrvate i simpatizere. Tijekom tri mjeseca, koliko sam boravila u Argentini, prisustvovala sam sastanku Kluba, svečanosti u čast Juanu Vucetichu (Hrvat u Argentini, bavio se daktiloskopijom), više puta sam razgovarala s dvanaest kazivača/kazivačica, posjećivala sam domove Istrana kad mi je to bilo omogućeno i sudjelovala u radijskoj emisiji *Bar Croata* u Rosariju kako bih promovirala ideju izložbe, upoznala javnost s radom našega Muzeja i pozvala zainteresirane na suradnju. Razgovarala sam i s tajnikom Hrvatskoga veleposlanstva gospodinom Prosolijem te s gospodinom Jožom Vrljičkom, koji je vrlo aktivan među Hrvatima u Argentini. Razgovori s njima bili su mi vrlo važni kako bih mogla shvatiti kompleksnost problema identiteta Istrana u Argentini, ali i u svijetu.

sl.2. Detalj s izložbe: Osobe predstavljene izložbom

sl.3. Detalj s izložbe: Multimedijjski kutak

sl.4. Detalj s izložbe: Pazinska obitelj. Plavim siluetama prikazani su članovi koji su napustili Istru

Kazivači s kojima sam razgovarala prema godinama starosti pokrivaju generacije od 1912. do 1978. Naime, najstarija kazivačica imala je 96 godina, a najmlađi kazivač, četvrta generacija Istrana u Argentini, 30 godina. Svaki od kazivača, neovisno o tome je li rođen u Istri, koliko je dugo boravio u Istri ili ju je samo posjetio, ima vrlo jak osjećaj etničke/nacionalne/regionalne pripadnosti. Ipak, stajališta su često kontradiktorna i nejasna. Svi se najprije definiraju kao *Istrijani*², da bi tek kasnije, eventualno objasnili da se osjećaju Hrvatima, Talijanima ili Argentincima. O istarskom identitetu svjedoči činjenica da su Istrani još 1932. osnovali prvi klub za uzajamnu pomoć (Asociacion de Ayuda mutua Istriana), no često različiti odgovori ne čude ako uzmemo u obzir da se u Istri u posljednjih stotinjak godina izmijenilo nekoliko državnih tvorevina - Austrija, Italija, Jugoslavija i Hrvatska. No, Istrani su poznati kao ljudi širokih nazora; brzo su učili nove jezike što im je pri iseljavanju u Argentinu bilo vrlo korisno. Naime, svi su govorili talijanski, pa su vrlo brzo svladali i španjolski. Zbog useljeničke politike argentinske su se vlasti dobro odnosile prema došljaci-

ma; svi su vrlo brzo pronašli posao, školovali su djecu, a gotovo su svi nakon nekoliko godina izgradili i vlastitu kuću. Zbog svega toga neki se Istrani izjašnjavaju kao Argentinci, prema riječima jedne kazivačice: *Mira, te voy a decir la verdad que me siento mas Argentina, la verdad te digo, e!? Mira de 30 años, yo ahora tengo 86. , estoy mas aca que alla. Son casi 60 años que estoy aca. Casi, 55! Bueno, me siento comoda, nos hicimos la comodidad...³*

Osim pitanja identiteta, koje je jedan od najvećih izazova ovog istraživanja, cilj je bio istražiti povezanost tih ljudi s Istrom, načine na koje ostvaruju vezu, s kime su i koliko povezani, odlaze li u posjet rođacima te kakav je njihov odnos danas, kada je rođaka i izvornih iseljenika sve manje. Kao podsjetnik na Istru iseljeni Istrani u kućama najčešće čuvaju istarske suvenire, tipične proizvode koji su u posljednjih dvadesetak godina preplavili suvenirnice diljem Istre, od *bukaleta* i satova u obliku Istre do malih lutkica odjevenih u narodnu nošnju, u ovom primjeru – u nošnju labinskog kraja. Od uspomena koje ih usko vežu za obitelj i dio života u Istri ograničeni smo na fotografije.

² Važno je uzeti u obzir mogućnost da je taj odgovor prevladavao zato što su kazivači znali što je tema istraživanja. Ipak, u aktivnostima Kluba i njegovu osnutku vidljiva je težnja za razlikovanjem od hrvatskih i/ili talijanskih klubova iseljenika.

³ Vanda Primus, Berisso, Argentina; prijevod: "Reći ću ti istinu, osjećam se više kao Argentinka. Od 30. godine, sada imam 86, provela sam više vremena ovdje nego tamo. Gotovo 60 godina sam ovdje, 55! Osjećam se ugodno, osigurali smo si lijep život (komoditet)."

sl.5. Detalj s izložbe: Prikazivanje filma
Pola, addio

sl.6. Detalj s izložbe: Zid uspomena

Naime, nitko od ispitanika nije odnio sa sobom ništa drugo osim nužnih osobnih stvari jer na brodu nisu ni smjeli imati više od toga. A fotografije su lako prenosive i najkonkretnije podsjećaju na ljude i kraj koji su iseljenici ostavljali za sobom. Nadalje, druge generacije Istrana sačuvala su dokumente svojih roditelja - osobne iskaznice, vojne i radne knjižice te putovnice koje svjedoče o podrijetlu osobe i putu kojim su došli do Argentine.

Stoga su predmeti iz Argentine koje smo izložili na izložbi *Valiže&deštini* uglavnom fotografije, dokumenti i jedan mali *kažun* u obliku suvenira što ga je izradio potomak Istrana u Argentini. Iako nikada nije posjetio Istru, iz priča koje je čuo od svojih roditelja i želje da se poveže s precima počeo je za svoje prijatelje i poznanike izrađivati suvenire u obliku *kažuna*.

Ono što je sve ove ljude održalo u vezi s Istrom, prema mom istraživanju, zasigurno su priče roditelja, okupljanja pridošlih Istrana na tradicionalnom pikniku i zajedništvo koje su u novoj zemlji ostvarili kako bi lakše prebrodili teškoće. Na taj su način stvarali mit o Istri, prenosili običaje i jezik na svoju djecu, a oni danas otkrivaju svoje korijene i jednu gostoljubivu zemlju što ih uvijek nanovo vuče u posjet Hrvatskoj.

Italija. Suradnja s istarskim iseljenicima u Italiji po mnogočemu se razlikuje od suradnje s argentinskim iseljenicima. Naime, pojedini Talijani svoj odlazak iz Istre i danas smatraju etničkim čišćenjem, pa je suradnja, razumljivo, bila mnogo teža. Iako su i neki od kazivača u Argentini pripadali upravo toj emigraciji, ali su iz Italije nastavili put prema Argentini, pa oni, vjerojatno zbog udaljenosti i vremena koje je prošlo, lakše razgovaraju o tom razdoblju svog života. Kako je Italija blizu i problem

se iz godine u godinu reaktualizira, Istrani koji žive u Trstu i dalje osjećaju otpor prema našim institucijama. Usprkos početnim problemima, sastali smo se više puta s članovima *Familie Pisinote*, udruge koja okuplja iseljenike iz Pazina i okolice, a poseban sam odnos ostvarila s gospodinom Marijem Mizzanom (rođenim 1934.) podrijetlom iz Pazina, koji je 1948. napustio Istru zajedno s majkom. Mario se živo sjeća društvenog života u Pazinu, ali i teških ratnih godina. Majka je imala šest sestara i tri brata. Zanimljivo je da su sve sestre od 1920. Do 1950. napustile Istru i nastanile se u Argentini, Australiji i Italiji. Taj je primjer bio idealan za našu izložbu jer oslikava sudbinu brojnih istarskih obitelji koje danas žive raspršene svijetom. Mario je nastavio svoj život u Gorici i Milanu, a kasnije se sa suprugom nastanio u Trstu, gdje i danas živi. Osim fotografija i dokumenata, zanimljive su putne karte, čije nam je kopije gospodin Mario ustupio za izložbu. Riječ je o kartama za vlak kojim su Mario i njegova majka davne 1948. napustili Istru.

Srbija. Kako sam već naglasila, u posljednjih se sto godina nekoliko državnih tvorevina izmijenilo u Istri. Talijansko stanovništvo iseljavalo je uglavnom nakon Drugoga svjetskog rata, a ono hrvatskog podrijetla nakon Rapalskog ugovora 1920. Godine, kada je Istra biva pripojena Italiji. Odlazili su u sve krajeve ondašnje Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca. Moje je istraživanje za sada zbog tehničkih razloga ograničeno na prostor Beograda. Iako sam obavila više razgovora s gospođama Marijom Crnbori i Dragicom Srzentić, ponovno sam prikazala tipičan primjer raseljavanja istarske obitelji. Naime, bilo je zanimljivo predstaviti priču gospodina Nikole Lorencina iz Medulina. Godine 1917. Mate Lorencin, djed Nikole Lorencina, izgradio je obiteljsku kuću u Medulinu. Sa

sl.7. detalj s izložbe: Osobe predstavljene izložbom

sl.8. Detalj s izložbe: Stol s Lidijinim kuharicama

suprugom Jagom te sinovima Matkom, Leonardom i Vinkom već 1921. godine napušta Medulin, novosagrađeni dom i posao u Arsenalu te seli u Srijemsku Kamenicu, u blizini Novog Sada, da bi započeo novi život pod zastavom Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca. Tu se zaposlio u aviokompaniji *Ikarus* i dobio još dva potomka. Tijek života vratio je njegovu suprugu i neke sinove u Istru. Nekoliko godina nakon toga jedan se Matin unuk vraća u Beograd, na studij režije. I tako, što zbog posla, što zbog ljubavi prema Istri, Nikola Lorencin već dugi niz godina prati istarske iseljenike, traga za korijenima svoje obitelji i stvara filmske priče.

Kao i u prva dva primjera i u ovom dijelu glavninu predmeta izložbe čine upravo fotografije i dokumenti. Zahvaljujući brojnim emisijama koje je Nikola snimio o svojoj obitelji, uspjeli smo izdvojiti *still frameove*, odnosno slike iz filmova koje je dizajner uklopio u postav, i time smo obogatili priču u obitelji Lorencin.

Kao što je već spomenuto, istraživanja su provedena i u SAD-u i Hrvatskoj, a zahvaljujući činjenici da je Etnografski muzej Istre na samom početku ovog projekta putem raznih medija javno pozvao zainteresirane na suradnju, na izložbi su predstavljene priče i australskih, belgijskih, francuskih i drugih iseljenih Istrana. Prva etapa, odnosno istraživanje i kontakt s iseljenicima, koja je temelj ove izložbe, još nije završena. Kako sam naglasila, ne prestajemo s istraživanjem i trudimo se nove informacije uklopiti u izložbu. Ipak, da bismo mogli započeti dokumentiranje i sistematizaciju skupljenog materijala, bilo je potrebno negdje povući crtu i prema idejnom konceptu odabrati predmete i priče koje će vjerodostojno približiti javnosti priču o Istranima izvan Istre.

DOKUMENTIRANJE I SISTEMATIZACIJA GRAĐE

Sve smo više suočeni s problemom definiranja građe. Nove tehnologije mijenjaju kriterije unutar muzejske struke te je vrlo važno ići ukorak sa vremenom i promišljati načine čuvanja i prezentiranja tako raznovrsne građe. U vezi s izložbom *Valiže & deštini*, govorimo o nekoliko kategorija izložaka. To su ponajprije posuđeni predmeti, najčešće fotografije i dokumenti, darovani predmeti koji ulaze u sustav računalne obrade u programu M++, i postaju stalni dio muzejske građe, predmeti koji su otkupljeni od različitih vlasnika (najčešće su to obiteljske ostavštine koje također podliježu inventarizaciji u M++) i materijal prikupljen na terenu - audiosnimke, fotografije i videozapisi. Najveći problem svakako je golema količina digitalnih fotografija, sati i sati audiozapisa i građa u obliku fotokopija i *skenova* koju su kazivači darovali za izložbu.

Prije svega, bilo je vrlo važno započeti digitalizaciju prikupljene građe, ponajviše zbog opasnosti od oštećenja

sl.9. Pogled na izložbu "Valiže & deštini": Istra izvan Istre

pri rukovanju predmetima. Prema tehničkim mogućnostima Muzeja, građa je skenirana i/ili fotografirana. Smatrala sam da će se tako materijal bolje sačuvati te da će se stvoriti temelji za digitalizaciju u punom smislu riječi. Svaki je kazivač tada imao svoj *folder* s audiozapisom, transkriptom, fotografijama i *skenovima* predmeta relevantnih za izložbu.

Posuđeni predmeti. Tema izložbe vrlo je osobna, intimna i često bolna. Predmeti koji bi nama bili zanimljivi kazivačima su uglavnom jedino sjećanje na rodni grad ili roditelje, pa se teško odlučuju na trajno darivanje tih predmeta Muzeju. Stoga smo određeni broj predmeta posudili na nekoliko godina, i pritom potpisali ugovore. Za takve sam predmete napravila posebnu tablicu u Excelu pod nazivom ISELJENIŠTVO i svaki predmet uvela pod inventarnom oznakom IS + redni broj, te istu tu oznaku olovkom upisala na predmet ili na zaštitnu foliju u kojoj se predmet nalazi. Tablica sadržava sve potrebne podatke o vlasniku predmeta, osnovne karakteristike i opis predmeta. Tablica je dostupna svim kustosima u Muzeju jer su kompjutori umreženi.

M++. Kako je priprema za izložbu trajala dulje vrijeme, neki predmeti koji su otprije dio naših zbirki identificirani su kao mogući izlošci. U napomeni je bilo upisano *iseljenici* kako bi se kasnije autori izložbe lakše snalazili s većom količinom građe. Osim putnih torbi i limenog posuđa kakvo se rabilo u prihvatnim logorima, za izložbu je najviše iskorištena papirnata građa - razglednice, pisma i bonovi koje su rođaci slali onima u Istri. Iako je većina predmeta fotografirana/skenirana i unesena u sustav M++, u sustav još unosimo papirnatu građu s kojom ima dosta posla jer dokumenata, fotografija, razglednica

i tiskovina ima vrlo mnogo, a fizički ih je nemoguće brzo skenirati. Naravno, ponovno se nameće problem poklonjenih skenova ili kopija dokumenata, koji su za sada uvedeni u Excel tablicu ISELJENIŠTVO upravo zbog teškoća pri njihovoj kategorizaciji.

U posljednje tri godine dosta je građe otkupljeno namjenski, upravo za ovu izložbu. Najčešće su to bile obiteljske ostavštine u obliku papirnatih građa. Takva je građa unesena u posebne tablice pod papirnatom građom i pod nazivom OSTAVŠTINA, uz navođenje prezimena obitelji. Ponovno, dokumenti koji su bili relevantni za izložbu, dobili bi oznaku *iseljenici*. Ostavštine, zajedno s ostalom papirnatom građom, sustavno se unose u program M++ čineći tako dio muzejske građe kojom raspoložemo.

Audiosnimke, fotografije i videozapisi s terena /

sekundarna dokumentacija. Audio snimke, fotografije i videozapisi koje kustos napravi na terenu svakako čine temelj sekundarne dokumentacije, ne prema sustavu vrijednosti nego zbog organizacijskih razloga. U tu građu pripadaju i promotivni materijali, fotografije i snimke s raznih manifestacija što ih muzej prati, te izdavačka djelatnost muzeja.

Tijekom ovoga terenskog istraživanja prikupljeno je mnogo takvog materijala. To su razgovori s kazivačima koji su često trajali 2-3 sata, videozapisi susreta iseljenika, digitalne fotografije iseljenika i susreta s iseljenicima, njihovih domova itd. Filmovi koji obrađuju temu iseljeničtva također su dio te interaktivne izložbe, pa stoga ulaze u videoteku Muzeja.

sl.10. Pogled na izložbu "Valiže & deštini":
Istra izvan Istre

Iz svih navedenih primjera jasno je da je građa skupljena za potrebe ove izložbe raznolika. Predmeti se razlikuju samo tematski nego i strukturalno jedan od drugoga. Od fizičke strukture filmskih vrpca i internetskih stranica, odnosno virtualnog svijeta koji smo učinili dostupnim putem infokioska do konkretnih predmeta kao što su stolnjak ili putna torba, potrebno je dobro promisliti kako sistematizirati to mnoštvo materijala, koji u digitalno doba sve više opterećuje kompjutorske sustave.

Skenovi i kopije kao muzejski predmet. Već sam spomenula da se kazivači vrlo teško rastaju od svojih dokumenata i fotografija. Stoga nam često ustupaju skenove fotografija i dokumenata. Takav materijal, ako je dobro obrađen, može biti u izvrsnom stanju, te se dodatno obrađivati i prilagođavati potrebama izložbe, ali to ni pošto nije originalan predmet u pravom smislu te riječi. Postavlja se pitanje kako obraditi taj materijal. Treba li stvarati posebne arhive u koje bi se uvodio digitalni materijal u obliku skenova originala, u ovom primjeru kao primarni muzejski materijal zbog nedostatka originala, ili ih uvoditi u sustav kao i ostale "predmete", navodeći pritom da fizički materijal ne postoji u muzeju, osim kao sken. Već sam napomenula da je takav materijal u Etnografskome muzeju Istre trenutačno zbrinut tako što je upisan u posebnu Excel tablicu.

Stvaranje koncepta i odabir predmeta. Da bi se uopće započeo neki projekt, mora postojati ideja. Naravno, ideja o izložbi i samom konceptu postojala je prije svih

terenskih istraživanja, ali se koncept oblikovao onda kada smo vidjeli što nam je sve na raspolaganju. Cilj je bio prikazati sudbine stvarnih ljudi, koje bi zajedno govorile o nekoj općoj realnosti. Paralelno s tim sudbinama neizbježno se bilo dotaknuti povijesnih prilika, brodskih kompanija kojima su iseljenici odlazili ili klubova u kojima su kasnije djelovali, tako da su te opće stavke kronološki prikazane kao popratni elementi uz sudbine likova.

Glavninu prostora zauzimaju osobne priče deset likova, stvarnih ljudi koji su pristali podijeliti svoje priče s muzejskom publikom. Njihove su fotografije, tekst koji ukratko govori o njima i citati smješteni u okvir koji visi sa stropa, a ispod okvira se nalazi stol na kojem su izloženi predmeti te osobe. Predmeti su zaštićeni staklenim zvonom.

Uokolo se kronološki prepričava put koji su iseljenici prolazili, prilike u Istri, oglasi i posterji koji su reklamirali putovanja u daleke krajeve, fotografije odlaska, prilike koje su iseljenici zatekli u Americi ili drugdje, počeci novoga života, iseljenički klubovi koji su se osnivali diljem svijeta i njihovo dugogodišnje djelovanje. Tim dijelom izložbe uglavnom dominiraju efektna grafička rješenja. Siluete brodova, isprintani žigovi s putovnica, promidžbeni materijal i geografska karta svijeta samo su dio velikih polikromatskih plakata smještenih uza zidove.

Izložbu prati projekcija filma, filmovi koje je moguće pogledati na kompjutorima, audiosnimke razgovora s kazivačima, koji odzvanjaju cijelim prostorom jer su zvučnici postavljeni u putnoj torbi, ali i na vidljivo mjesto gdje se mogu slušati pjesme iseljeničke tematike. Posebno je

4 Misli se na vrijeme provedeno pred muzejskim predmetom i tekstom.

zanimljiv i infokiosk na kojemu se mogu pretraživati internetske stranice koje iseljenici postavljaju i održavaju i koje doslovce čine virtualni svijet današnjih iseljenika. To je mjesto njihova druženja i razmjene iskustva.

Tekstovi kao popratni dio izložbe; problem trojezičnih legendi i nedostatka prostora. S obzirom na količinu novih podataka koje smo prikupili za vrijeme istraživanja, nametnulo se pitanje kako tu količinu informacija prenijeti publici da se oni što više saznaju, a da tekst ne bude opterećenje prosječnom posjetitelju⁵ izložbe. Svaki je lik popraćen s otprilike pola kartice teksta, a pokraj svakog izložka nalazi se legenda. Panoi koji su postavljeni uza zid također sadržavaju tekstove, nešto kraće od onih koji prate likove.

S obzirom na dvojezičnost Istarske županije i na turističku orijentiranost regije, jasno je da su ti tekstovi morali biti trojezični; hrvatski, talijanski i engleski. Naime, hrvatski je tekst pisan nešto većim fontom nego tekstovi na ostala dva jezika. Zaista je problem uklopiti toliko predmeta i tekstova u jedan prostor ograničenih dimenzija. Uvjeti s kojima smo suočeni poznati su muzejskoj struci jer takve probleme imaju svi oni koji izlažu zbirke u stotinama godina starim zgradama, čije su mjere neusklađene s današnjim potrebama, koje imaju problem vlažnosti, neravnih površina i sl.

Svi ti razlozi naveli su nas da tekstove pišemo u što kraćem opsegu i što jasnije kako bi bili shvatljivi na svim razinama. To je pravilo kojega bi se svakako trebalo pridržavati i u idealnim uvjetima, neovisno o veličini prostora kojim raspolažemo jer izložba treba komunicirati izloščima, a popratni bi tekst trebao biti samo pomagalo.

POSTAVLJANJE IZLOŽBE OD GRAFIČKOGA DO PROSTORNOG RJEŠENJA

Spomenuti problemi s količinom predmeta i teksta pretpostavljali su dodatno opterećenje za dizajnera. Naravno, nije riječ samo o uporabi boje i fonta koji će se publici svidjeti već o rješenjima kojima će izložba u potpunosti prilagoditi prostoru i postati dostupnom svakom posjetitelju.

U fizičkom postavljanju izložbe sudjelovalo je katkad i do petnaest osoba. Trebalo je obojiti zidove, sastaviti stakla i vitrine, postavljati velike panoje koji moraju pratiti linije ionako neravnih zidova, pričvrstiti teške okvire na strop visine tri metra i unijeti stolove teške 30 kg na treći kat zgrade. Sve su to zahtjevi o kojima u početku ne mislimo, ali kad su došli na red, shvatili smo koliko je zaista truda potrebno da bi se neko znanje prenijelo javnosti putem izložbe.

Već sam spomenula da glavni dio izložbe čine likovi sa svojim pričama, postavljeni u okvire, svaki sa svojom recentnom fotografijom, za što su pokatkad bili angažirani i profesionalni fotografi, te s nekom od svojih izjava

koja se autorima učinila prikladnom. Likove uokolo prate panoji s fotografijama, dokumentima i tekstovima općeg sadržaja.

Otvorenje, prve reakcije publike i budućnost izložbe kao dijela stalnog postava Muzeja.

Izložbu smo otvorili 24. travnja 2009. godine u 11 sati. Govorili su autorica izložbe mr.sc. Lidija Nikočević i župan Ivan Jakovčić. Otvorenje je popratio gospodin Dario Marušić pjesmama iseljeničke tematike. Posjećenost je bila na zavidnoj razini. Odazvali su se lokalni mediji i šira javnost. Nakon obilaska izložbe, druženje je potrajalo još neko vrijeme u dvorištu Muzeja. Imali smo prilike čuti zaista sjajne reakcije koje su nas ohrabrile. Knjiga dojmova već je puna lijepih, kadšto i tužnih zapažanja, ali svakako pohvala. Često nam posjetitelji kažu kako su zaplakali vidjevši pojedine fotografije ili izjave.

Ovo je izložba koja ne miruje, svakoga nam se dana javljaju novi ljudi sa svojim iskustvima, radimo na katalogu i osmišljavamo radionice, a polako razmišljamo i o novom načinu komunikacije s publikom kako bismo vjerodostojnije otkrili njihove reakcije. Naime, knjiga dojmova, koliko god praktična bila, pomalo je zastarjela i neosobni način komuniciranja. Mogli bismo se ostaviti prostora za razgovor s kustosima ili urediti kutak s video kamerom ili diktafonom gdje bi posjetitelji mogli izreći svoje dojmove. Svakako bi bilo dobro nastaviti suradnju s raznim institucijama, posebno s arhivima i župnim uredima, koji bi nam mogli dostaviti što više podataka o iseljenom stanovništvu tako da se ti podaci nađu na istome mjestu i da posjetitelji mogu pretraživanjem datoteke pronaći podatke o svojim precima koji su napustili Istru u brojnim migracijskim valovima.

Za sada su to sve ideje, no ozbiljno razmišljamo o njihovoj implementaciji. Vjerojatno je za budućnost izložbe najvažnija odluka koju smo donijeli na samom početku - da izložba postane dio stalnog postava u nastajanju. Jasno, trebele bi uslijediti neke izmjene zbog ograničenosti prostora, ali osnovni bi koncept bio predstavljen stalnim postavom kao nezaobilaznim dijelom istarske realnosti.

O STALNOM POSTAVU

Postojeći stalni postav, osim što je star više od 20 godina, siromašan je suvremenom muzeografskom opremom i sadržajima, ne komunicira s posjetiteljima na suvremeni način te odražava već prevladane kriterije u etnološkoj muzeologiji i etnologiji uopće. Za novi stalni postav postoji zanimanje, potreba i razumijevanje istarske javnosti, učenika i obrazovnih institucija, kao i turista, a svi oni žele napokon jedan nov, svjež, moderan i stimulativan pristup. S obzirom na nove smjerove u etnologiji i antropologiji, želja je djelatnika Muzeja napraviti izložbu o čovjeku (ženi i muškarcu, djetetu i starcu) u kontekstu svakodnevice, kako u istarskim selima, tako i u malim gradićima, u različitim razdobljima i u različitim situacijama unutar posljednjih 150 godina. Posjetitelji

⁵ Preuzeto iz: *Koncept stalnog postava*, elaborat mr.sc. Lidije Nikočević

će biti upućivani i na postojeće muzejske prostore koji interpretiraju etnografsku baštinu (Muzej Batane u Rovinju, Češljarska radionica i kovačija u Buzetu, Muzejska zbirka Mate Balote u Raklju, itd.), ali i na prostore gdje je još uživo moguće vidjeti tradicijsku arhitekturu, *kažune*, maslinike, konzumirati neke proizvode itd.⁵

Stalni je postav stoga idejno podijeljen na dva dijela: uvodni dio, koji donosi temeljne informacije o tradicijskoj kulturi Istre, specifičnosti pojedinih mikrokultura i sl te na jedanaest karakterističnih imaginarnih likova/sudbina kojima bi se prikazali karakteristični načini života u Istri. Ti su likovi zemljoradnik iz Žminja, lončarica iz Raklja, vinar iz Momjana, dijete iz Motovuna, Čička, ribar, Vodnjanka, tkalac, rudar iz Labinštine, turistički djelatnik i iseljenik.

Izložba *Valiže&deštini* najava je upravo lika iseljenika koji će biti dio stalnog postava. Prema konceptu stalnog postava, prikazat ćemo samo dio te bogate izložbe, a pokrivat će ove teme: kraj 19. st., pomorstvo, emigraciju, ekonomsku emigraciju, hrvatsku emigraciju, Grande esodo, tihu ekonomsku emigraciju i emigraciju intelektualaca. Nakon te opće razine, u problematiku se ulazi dublje navođenjem razloga odlaska, prikazom odlaska, uz korištenje torbe, zavežljaja, fotografije, filma *Pola, addio!*, dolaska u nove krajeve (najčešće fotografijama prihvatnih logora, posuđem, dokumentima) snalaženjem i redovitim životom u iseljeništvu (putem časopisa i glasila iseljeničkih klubova, promotivnim materijalima raznih restorana, fotografijama i sl.). Boraveći u novoj sredini, Istrani su održavali vezu s rodbinom i Istri. I taj ćemo trenutak prikazati pismima i paketima što su se slali rođacima koji su ostali u Istri. Bitan dio izložbe *Valiže&deštini* upravo su portreti iseljenika i njihove izjave, a zamišljeno je da to bude preneseno i na stalni postav jer su upravo ljudske priče temelj sadašnje izložbe i budućega stalnog postava.

Valiže&deštini već su sada dio stalnog postava jer pokrivaju sve ideje navedene u spomenutom konceptu. Prostorno ograničenje ponajviše će utjecati na preoblikovanje sadašnje izložbe u dio stalnog postava, ali vjerojatno ne u većoj mjeri. Imajući na umu budućnost današnje izložbe, dizajner je odabirao rješenja koja će se kasnije najlakše uklopiti u stalni postav Etnografskog muzeja Istre; preostaje samo očekivanje novoga stalnog postava kao cjeline.

Napomena: Tekst *Valiže & deštini / Istra izvan Istre / Pregled izložbe o istarskom iseljeništvu* stručni je rad kolegice Tamare Nikolić za stjecanje stručnog zvanja kustosice, 2009.

Mentorica: Smiljana Petr Marčec

Muzejski dokumentacijski centar, Knjižnica MDC-a, Zbirka rukopisa

VALIŽE AND DEŠTINI: ISTRIA OUTSIDE ISTRIA

The exhibition *Valiže & Deštini – Luggage and Fates* - treats the topic of Istrian emigration during the 20th century. Few

are the Istrian families from which no one went to Argentina, America, Australia, France, Italy, Yugoslavia and Sweden (for example). The wave of emigration lasted from the end of the 19th century over the whole of the 20th. People left for various social, economic and political conditions and reasons. Some departures were coerced or encouraged, while others were the result of the individual desire for a better life, even of adventurism. Strong emotions were the companions of all departures, irrespective of the different viewpoints on what brought about the emigration. *Luggage and Fates* uses the ethnographic aspect from which to address the experience of emigration from Istria (which some were to call departure, some expulsion). Without any attempt to present the totality of the experience of emigration, the wish was to draw attention to the complexity, stratification and diversity of the fates of Istrian people who had emigrated, as well as the content of the baggage of their memories and perception of Istria and of their new home.

Most of the experiences of the émigrés was painful, the way they perceived their native land very emotional. Although each experience is a story for itself, with this exhibition there has been an attempt to draw some general truths out of the experiences of the émigrés. Many who live in Istria today do not know how many Istrians there are outside Istria, or what their lives are like. For this reason, we wanted to draw attention of the existence of Istria outside Istria through the individual destinies as well. There is hardly a single fact that everyone will be able to agree about; there are diverse assumptions about how many Istrians moved out between the two wars and after World War II, and particularly different interpretations of the circumstances and pressures that led to the emigration. The exhibition was conceived at two levels. The first relates to the experience of émigrés, which were, overall, common and similar. Part of the exhibition is devoted to the most frequent jobs and strategies for coping in the new country and the ways in which there was communication with the old country: letters, postcards and packets (shown, including their contents, at the exhibition). A larger unit has a depiction of the work of the associations that brought the Istrian people together: from those between the two wars in Zagreb and later in Belgrade, to the Istrian associations in Argentina, the USA, Sweden, France and Italy. The final part is devoted to the memories that the emigrants took with them from Istria.

Although emigration from the early part of the 20th century is considered, most of the material is dedicated to the waves of emigration between the two wars, and particularly to the post-war wave. In this manner for the first time a common ethnographic review of emigrant fates has been produced; although people left Istria for various reasons, their destinies have many characteristics in common.

The second level of the exhibition shows the fates of twelve Istrians who today live in different countries: different ages, genders, educations, with different reasons for leaving. They are presented with their name and surname, with family photos, objects, mementoes and quotes. Accordingly, it is possible to see the way in which the experience of emigration reflected their individual lives and destinies.